

VÝZKUMNÝ ZÁMĚR PRO ZPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

Téma: **Mediální andragogika: mediální výchova pro dospělé?**

Program: doktorský, prezenční

Obor: sociologie

Školitel: Prof. PhDr. Jiří Pavelka, CSc.

Autor: Lucie Kaválková

Stručný přehled současného stavu poznání v oblasti mediálního vzdělávání dospělých

Zatímco mediální výchova jako koncept zaměřený na vzdělávání dětí se v současné době dynamicky rozvíjí ve většině rozvinutých zemí, jen malá pozornost je věnována zvyšování mediální gramotnosti u dospělé populace. Mediální gramotnost je definována jako soubor poznatků a dovedností potřebných pro orientaci v málo přehledné a neprůhledně strukturované nabídce mediálních produktů, které vytvářejí prostředí, v němž se současný člověk pohybuje. Osvojení si mediální gramotnosti spontánně, intuitivně, bez systematizace získávaných poznatků, jejich ověřování a rozvíjení je prakticky vyloučené (Mičienka, et al. 2007: 9). Nabízí se tedy otázka, jakým způsobem se mohou v této oblasti vzdělávat dospělí, za jejichž mládí ještě žádná mediální výchova ve školách systematicky realizována nebyla. První otázka, kterou je třeba si klást, zní: jaká je mediální gramotnost dospělých?

Například ve Velké Británii zkoumá mediální gramotnost dospělých britská organizace Ofcom (Ofcom 2010). V České republice je mediální gramotnost dospělých těžko popsatelná, protože její systematické výzkumy chybí. K dispozici jsou pouze výzkumy informační gramotnosti. Analýza ČSÚ ukazuje, že mezi lety 2005 a 2009 se počet uživatelů internetu téměř zdvojnásobil. Čísla se však liší podle jednotlivých sociodemografických skupin. S přibývajícím věkem se rapidně snižuje procento uživatelů internetu (ČSÚ 2010). Podobný trend naznačil už výzkum informační gramotnosti provedený bývalým Ministerstvem Informatiky (STEM/MARK 2005).

Mediální gramotnost dospělých zmiňuje jako jednu z priorit v přístupu k mediální gramotnosti Evropská komise. V dokumentu „Current trends and approaches to media literacy in Europe“ se uvádí, že všichni občané Evropské unie se potřebují vzdělávat v oblasti mediální gramotnosti, návrhy¹ na jeho uskutečnění jsou ale velmi obecné (Universidad Autònoma de Barcelona 2007: 117-118). Mediální gramotnost představuje jednu ze základních dovedností, a to nejen mladých lidí, ale rovněž dospělých a starších osob, rodičů, učitelů a odborníků v oblasti sdělovacích prostředků (Komise evropských společenství 2009: 3-4). Zdůrazňuje se nutnost rozdílného přístupu ke dvěma skupinám občanů. Mladí by měli být informováni spíše o bezpečném a vhodném užívání médií a o možnostech, které jim digitální prostředí nabízí. Starší² jsou charakterizováni jako skupina méně otevřená technologickým inovacím, a proto by realizace mediálního vzdělávání měla probíhat

¹ Navrhuje: 1) identifikovat a zviditelňovat existující činnost v tomto sektoru v Evropě, 2) poskytnout finanční a sociální podporu těmto aktivitám, 3) koordinovat a vytvářet síťovou spolupráci mezi existujícími projekty, 4) podporovat diskusi a výzkum vycházející z odlišných modelů začleňování problematiky do vzdělávací oblasti (Universidad Autònoma de Barcelona 2007: 117).

² V originále je použito termínů “young people” a “adult population”.

odlišným způsobem, a to podporou různorodého užívání médií, společenských styků a občanské spoluúčasti (EAVI 2009: str. 86-87).

V odborných příspěvcích se mediální gramotnost dospělých jako téma neobjevuje vůbec či pouze jen jako dílčí problém, který je třeba do budoucna řešit. Tak je tomu např. v příspěvku „Media literacy“ Sonii Livingstone a Shenji van der Graaf (2010: 2). Právě Sonia Livingstone se spolu s Nancy Thumim na mediální gramotnost dospělých zaměřila již v r. 2003. Podle jejich zjištění je dospělé publikum v některých aspektech mediálně gramotné (např. dokáže rozlišit povahu televizních žánrů, rozpoznat faktičnost/fikčnost mediálních obsahů), v jiných oblastech je ale úroveň gramotnosti nižší (např. porozumění zpravodajství, hodnocení internetového obsahu a práce s ním). Lidé možná mají určité znalosti ohledně mediálního obsahu, ale nedokážou je aplikovat (Livingstone, Thumim 2003: 19-21). V Německu je koncept „Medienkompetenz“ stále častěji spojován se základní gramotností. V souvislosti s dospělou populací se v současnosti začleňuje do programu celoživotního vzdělávání. (Nuissl 2011). Mediálnímu vzdělávání dospělých se věnuje nezisková organizace Media Animation v Belgii. Na mediální gramotnost se zaměřila ve čtyřech tematických okruzích celoživotního vzdělávání: a) výchova ke kritickému přístupu k mediálnímu prostředí, b) kritické osvojení nových informačních technologií, c) rozvoj kulturního a interkulturního vyjadřování prostřednictvím mediální produkce, d) média jako prostředek komunikace a vzdělávání (Média Animation).

V českém prostředí byla na téma mediální gramotnosti uspořádána řada přednášek a odborných konferencí, některé z nich byly shrnuty do knihy *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání* (Jirák, Wolák 2007). Ačkoliv by měla kniha ukázat přesah mediálního vzdělávání nad rámec školy, mediální gramotností dospělých se jako takovou žádný příspěvek nezabývá. Eva Niklesová se v knize *Teorie a východiska současné mediální výchovy* zmiňuje o tom, že mediální vzdělávání dospělých by mohlo být pojmenováno jako mediální andragogika (Niklesová 2007: 18). Andragogika jako taková je vědní obor zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení se dospělých (Beneš 2008: 11). Mediální andragogika by tedy jako aplikovaná disciplína mohla reflektovat potřeby dospělých v mediálním vzdělávání. Dospělý člověk přistupuje k učební látce mnohem racionálněji, srovnává ji se svými životními zkušenostmi. Ve vzdělávání často hledá odpovědi na životní otázky. Je více motivovaný k učení a k aplikaci získaných poznatků. Vzdělávání dospělých tedy zdůrazňuje individuální přístup, uspokojení vzdělávacích potřeb účastníků, praktickou aktivitu, účast a aktivitu dospělého ve výuce (Mužík 2004: 24-31). Podle francouzské socioložky médií Diviny Frau-Meigs se dospělí potřebují vzdělávat v průběhu celého života. Ideální by podle ní bylo, kdyby hlavní aktéři mediálních systémů, profesionálové v oblasti žurnalistiky, místní komunita, poskytovatelé obsahu a služeb online vedli s dospělými dialog a vzbudili v nich zájem o danou problematiku (De Santis 2010).

Formulace cílů disertační práce a její možný přínos pro pedagogickou teorii a praxi

Cílem disertační práce je prozkoumat oblast mediální andragogiky, která není doposud probídaná. Bude zpracována typologie existujících typů vzdělání české dospělé populace v mediální oblasti, klasifikovány budou rovněž rozdílné formy mediálního vzdělávání tak, aby zapadly do kontextů jednotlivých skupin dospělých, a to v závislosti na datech zjištěných ve výzkumné části práce.

Výzkumné otázky

1. Jaká je úroveň mediální gramotnosti dospělých ve vybraných skupinách?
2. Jaké jsou možnosti českého dospělého mediálně se vzdělávat v současné době?

3. Jaké formy výuky mediálního vzdělávání jsou pro jednotlivé skupiny dospělých nejvhodnější?

Návrh použitých metod

V teoretické části práce bude provedena komparace zahraniční a české teorie a praxe v oblasti mediální andragogiky, budou analyzovány činnosti, doporučení nadnárodních organizací angažujících se ve sledované oblasti a podkladové materiály existujících kurzů pro různé skupiny dospělé populace v ČR zaměřené na posilování mediální gramotnosti. Dále budou aplikovány poznatky z oblasti mediální výchovy a andragogiky do oblasti mediální andragogiky.

Ve výzkumné části pak bude použita metoda focus groups a metoda dotazníkového šetření. Focus groups budou s vybranými skupinami dospělých realizovány s cílem

- a) zjistit úroveň mediální gramotnosti dospělých, schopnost kritického čtení mediálních obsahů, schopnost orientace v mediální nabídce, znalost základních poznatků o fungování médií atd.,
- b) zjistit stupeň zájmu o další vzdělávání v oblasti médií; zájmové oblasti a problematická místa, kterým by se ve výuce dospělý rád věnoval atd.

Ohniskové skupiny se budou lišit podle věku, popř. dalších kritérií. Na základě poznatků zjištěných kvalitativní metodou budou stanoveny hypotézy, které budou následně ověřeny (popřípadě vyvráceny) v dotazníkovém šetření. Šíře dotazníkového šetření závisí na finančních možnostech a zájmu katedry o dané téma. Pravděpodobně bude zpracována žádost o grant. Celkovým výstupem práce budou vhodně navržené formy mediálního vzdělávání dospělých v České republice.

Přínosy zamýšlené disertační práce pro teorii a praxi

Potřeba reprezentativního výzkumu mediální gramotnosti všech skupin české populace je patrná již z nástinu dosavadních poznatků ze sledované oblasti. Dospělí pak představují specifickou část populace, která zpravidla neměla možnost získat mediální gramotnost ve škole a která se poté hůře adaptuje na stále rychleji měnící se podmínky současné společnosti. Je velmi důležité zmapovat v českém prostředí nejen mediální gramotnost této části populace, ale také možnosti, jak by se mohli dospělí v českém prostředí mediálně vzdělávat.

Použitá literatura a zdroje v teoretické části (případná základní literatura k projektu)

Publikace a články

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 1. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 136 s. ISBN 978-80-247-2580-2.

DE SANTIS, Audrey. *Éducation aux médias : un besoin pour jeunes et adultes. Thot Cursus : le monde de la formation a distance* [online]. 2010-05-11, 2010-12-31, [cit. 2011-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.cursus.edu/?division=7&module=document&uid=71369&0=>>.

JIRÁK, Jan; WOLÁK, Radim. *Mediální gramotnost - nový rozměr vzdělávání*. Praha : Radioservis, a.s., 2007. Mediální gramotnost jako dimenze současného člověka, s. 6-12. ISBN 978-80-86212-58-6.

LIVINGSTONE, Sonia; THUMIM, Nancy. *Assessing the Media Literacy of UK Adults : a review of the academic literature* [online]. London, UK : Broadcasting Standards Commission, 2003 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <http://eprints.lse.ac.uk/21673/1/Assessing_the_media_literacy_of_UK_adults.pdf>. ISBN 1872521533.

LIVINGSTONE, Sonia; VAN DER GRAAF, Shenja. *Media Literacy. Encyclopedia of Communication* [online]. 2010, [cit. 2011-03-12]. Dostupný z WWW: <http://lse.academia.edu/ShenjavanDerGraaf/Papers/232458/Media_Literacy>.

MIČIENKA, Marek, et al. *Základy mediální výchovy*. 1. Praha : Portál, 2007. 296 s. ISBN 97880-7367-315-4.

MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika*. 2. Praha : ASPI, 2004. 148 s. ISBN 80-7357-045-9.

NIKLESOVÁ, Eva. *Teorie a východiska současné mediální výchovy*. České Budějovice : PF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007.

NUISSL, Ekkehard. Media Literacy, Medienkompetenz. *European Association for the Education of Adults* [online]. 2011, [cit. 2011-03-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.eaea.org/index.php?k=15111>>.

Výzkumy, studie

Internet a komunikace [online]. Praha : ČSÚ, 2010-08-12, 2010-08-12 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/internet_a_komunikace>.

UK Adults' Media Literacy [online]. London : Ofcom, 2010-05-17 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/research/media-literacy/adults-media-literacy.pdf>>.

Výzkum informační gramotnosti : prezentace hlavních výsledků výzkumu [online]. Praha : STEM/MARK, a.s., 2005-08-25 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/micr/files/2585/prezentace_ig.ppt>.

Webové stránky

Media Animation, ASBL : Eduquer, communiquer: dans quel sens? [online]. [cit. 2011-03-12]. Education permanente. Dostupné z WWW: <<http://www.media-animation.be/-Education-permanente-.html>>.

Oficiální dokumenty:

CELOT, Paolo; TORNERO, José Manuel Pérez. *Study on Assessment Criteria for Media Literacy Levels: A comprehensive view of the concept of media literacy and an understanding of how media literacy levels in Europe should be assessed* [online]. Brussels : EAVI, 2009 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/eavi_study_assess_crit_media_lit_levels_europe_finrep.pdf>.

Current trends and approaches to media literacy in Europe [online]. Barcelona : Universidad Autonoma de Barcelona, 2007 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/culture/media/literacy/docs/studies/study.pdf>>.

Doporučení komise : o mediální gramotnosti v digitálním prostředí pro vyšší konkurenceschopnost audiovizuálního průmyslu a průmyslu obsahu a otevřenou znalostní společnost. Brusel : Komise evropských společenství, 2009-08-20. 6 s. Dostupné z WWW: <http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/rozhlasove-a-televizni-vysilani/DOPORUCENI_KOMISE.pdf>.

Název magisterské diplomové práce: Mediální obraz ženského stáří v časopise Vlasta

Anotace: „Mediální obraz ženského stáří v časopise Vlasta“ je téma, které se pohybuje na rozhraní několika výzkumných oblastí, zejména genderu, stáří a mediálních studií. Skupina starých žen je v médiích, ale i v akademických kruzích často neviditelná, proto se tato práce zaměřila právě na ně. Metodou obsahové analýzy bylo zjištěno, jaké množství článků je starým ženám v časopise Vlasta věnováno, zda je reprezentace staré ženy v tomto časopise pozitivní či negativní, v jakém kontextu se stará žena v časopise Vlasta objevuje, jak se reprezentace staré ženy v průběhu vydávání časopisu měnila a jaká je reprezentace staré ženy z hlediska typu textu. Analyzována byla textová část časopisu Vlasta v rámci vzorku čtyř náhodně vybraných ročníků (ze všech ročníků jejího vydávání, tedy od r. 1947 do r. 2009). Časopis Vlasta byl zvolen záměrně zejména proto, že tvoří ojedinělý průřez historií i z důvodu jeho konzervativního stylu, který si v rámci určitých mezí udržel dodnes. Porovnání dat z provedené obsahové analýzy s historickým a politickým kontextem přineslo možnost interpretace dat vzhledem k soudobým souvislostem.